

**Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za psihologiju**

**POVEZANOST DIMENZIJA PRIVRŽENOSTI U ODRASLOJ DOBI,
EMOCIONALNE EMPATIJE I POVRIJEĐENOSTI U DJETINJSTVU**

Diplomski rad

Boris Balent

Mentor: Doc. dr. Gordana Keresteš

Zagreb, 2006.

Povezanost dimenzija privrženosti u odrasloj dobi, emocionalne empatije i povrijeđenosti u djetinjstvu

Sažetak

Ciljevi ovog istraživanja bili su ispitati povezanost dimenzija privrženosti ljubavnom partneru i emocionalne empatije na uzorku nepomagačkog zanimanja. Također smo željeli ispitati ulogu zlostavljanja (povrijeđenosti) u djetinjstvu odnosno ispitati primjenjivost koncepta povrijeđenog liječitelja (eng. Wounded healer concept). Mjerni instrumenti korišteni u istraživanju su Upitnik privrženosti prema ljubavnim partnerima (Kamenov i Jelić, 2003), Skala emocionalne empatije (Mehrabian i Epstein, 1972) i Upitnik o zlostavljanju u djetinjstvu (Karlović, 2001). Istraživanje je provedeno na 203 studentice i studenata Kineziološkog fakulteta u Zagrebu. Dobivena je negativna povezanost dimenzije izbjegavanja sa emocionalnom empatijom, što je u skladu s teorijom privrženosti, dok nije dobivena povezanost dimenzije anksioznosti i emocionalne empatije, što nije u skladu s tom teorijom. Odnos dimenzije anksioznosti i emocionalne empatije nije moguće objasniti pomoću povrijeđenosti u djetinjstvu odnosno logikom koncepta povrijeđenog liječitelja.

Ključne riječi: privrženost, empatija, zlostavljanje, koncept povrijeđenog liječitelja

The Relations Between Dimensions of Adult Attachment, Emotional Empathy, and Childhood Maltreatment

Summary

The aim of this study was to examine the relations between dimensions of the adult romantic attachment and emotional empathy on the nonhealing profession sample. We also wanted to examine the role of the child abuse, i.e. the applicability of the wounded healer concept. The measures used were Adult Romantic Attachment Questionnaire (Kamenov & Jelic, 2003), Emotional Empathic Tendency Scale (Mehrabian & Epstein, 1972), and Child Abuse Questionnaire (Karlovic, 2001). The sample consisted of 203 female and male students of Faculty of Physical Education of the University of Zagreb. Results have shown negative relation between the avoidance dimension and emotional empathy, confirming the attachment theory. Significant relation between the anxiety dimension and emotional empathy has not been found, which is in disagreement with the attachment theory. Also, this study did not provide evidence in support of the role of the child maltreatment or the wounded healer concept.

Key words: attachment, empathy, abuse, wounded healer concept

SADRŽAJ:

UVOD.....	2
Privrženost.....	2
Emocionalna empatija.....	6
Povezanost privrženosti i emocionalne empatije.....	7
Zlostavljanje (povrijeđenost) u djetinjstvu.....	9
CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE.....	10
Cilj istraživanja.....	10
Problemi istraživanja.....	11
Hipoteze istraživanja.....	11
METODOLOGIJA.....	12
Mjerni instrumenti i varijable.....	12
Postupak i sudionici istraživanja.....	15
REZULTATI I RASPRAVA.....	16
Deskriptivna statistika varijabli.....	16
Povezanost dimenzija privrženosti, emocionalne empatije i povrijeđenosti u djetinjstvu.....	17
ZAKLJUČAK.....	23
LITERATURA.....	24

Uvod

Privrženost

Prema teoriji privrženosti razlike u obliku privrženosti dojenčeta i majke imaju značajne dugoročne implikacije u kasnijim intimnim odnosima, osobnom razvoju, pa čak i razvoju psihopatologije. Tako su primjerice Kahn i Antonucci (1980, prema Diehl, Elnick, Bourbeau i Labouvie-Vief, 1998) ustanovili kako vrste privrženosti u djetinjstvu mogu biti i obrazac i usmjerivač podržavajućih interakcija u odrasloj dobi.

Bowlby (1969) definira privrženost kao afektivnu vezu koju karakterizira tendencija traženja i održavanja bliskosti s određenim objektom privrženosti, posebice u stresnim situacijama. Ona predstavlja urođenu biološku potrebu za bliskim kontaktom s osobom koja se brine o djetetu, što se uglavnom odnosi na majku.

Iznimno značajan doprinos teoriji privrženosti daju Ainsworth i sur. (1978) koji su istraživali individualne razlike u privrženosti. Konzistentno sa Bowlbyjevom teorijom, Ainsworth razlikuje nekoliko stilova koja su blisko povezana s razlikama u toplini i odgovaranju na potrebe djeteta od strane skrbnika (Ainsworth i sur., 1978; Egeland i Farber, 1984, prema Collins i Read, 1990). Takve razlike u postupanju skrbnika reflektiraju razlike u psihološkoj organizaciji djeteta odnosno njegovu očekivanju hoće li skrbnik biti dostupan i voljan pomoći u situacijama kada mu je potreban.

Možemo razlikovati tri tipova privrženosti (Ainsworth i sur., 1978): *sigurnu privrženost*, *te izbjegavajuću* i *anksiozno-ambivalentnu privrženost*, koje obje spadaju u nesiguran tip privrženosti. Koji će tip privrženosti dijete formirati ovisi o ponašanju majke prema njemu, kvaliteti njihova odnosa, majčinoj brizi i nježnosti, njenom primjećivanju djetetovih signala, njihovom točnom interpretacijom od strane majke te prigodnim odgovorom na njih. U obzir svakako treba uzeti i karakteristike djeteta. Neki autori smatraju da se razlike u obrascu privrženosti u djetinjstvu prvenstveno razvijaju pod utjecajem različitih iskustava interakcija s figurom privrženosti, a ne toliko pod utjecajem dječjeg temperamenta ili nekih drugih karakteristika djeteta (Ainsworth i sur., 1978,

prema Vaughn i Bost, 1999), dok teoretičari temperamenta daju veći značaj utjecaju temperamenta.

Kobak i Sceery (1988, prema Feeney, 1998) navode kako unutar teorije privrženosti pojam *regulacija afekta* ukazuje na važnost ponašanja skrbnika u stresnim situacijama. Ukoliko su figure privrženosti raspoložive i odgovaraju na djetetove signale koji ukazuju na stres, stresno stanje se regulira strategijama koje uključuju traženje utjehe i podrške, što predstavlja konstruktivni pristup regulaciji afekta, koji je karakterističan za sigurnu privrženost. Ako su pak figure privrženosti neosjetljive ili odbijajuće, dijete uči inhibirati izražavanje stresnog stanja te smanjuje vjerojatnost pokušavanja traženja utjehe i podrške, što predstavlja obrazac kompulzivnog oslanjanja na samog sebe, koji je karakterističan za izbjegavajuću privrženost. Na posljetku, ukoliko su figure privrženosti nekonzistentne ili neadekvatne u odgovaranju na djetetove signale, ono postaje izrazito oprezno u pokušajima traženje utjehe i podrške i izražavanju vlastitog stresa. Takav obrazac ovisnosti karakterističan je za anksiozno-ambivalentnu privrženost.

Privrženost nije pojam koji se odnosi samo na vezu između djeteta i majke, tj. osobe koja o njemu brine, već je prisutna i djeluje kroz čitav život pojedinca. Prema teoriji privrženosti može se zaključiti kako jednom stvoren tip privrženosti formiran u djetinstvu funkcionira i određuje kvalitetu odnosa u adolescenciji i odrasloj dobi (Kamenov i Jelić, 2003). Dijete može biti privrženo i drugim osobama kao što su npr. otac, baka, djed itd., a kasnije i ljubavnim partnerima, prijateljima i ostalim značajnim osobama.

Postoji hijerarhija objekata privrženosti koja se mijenja kroz život. Tako primarnog skrbnika na njegovoj poziciji uglavnom zamjenjuju druge osobe s kojima pojedinac uspostavlja dugotrajnu emocionalnu vezu. Weiss (Lynne Cooper i sur., 1998) navodi kako roditelji iako nisu prestali biti objekt privrženosti, polako postaju "figure privrženosti u pričuvi". Tijekom adolescencije i rane odrasle dobi mladi postaju sve više usmjereni ka vršnjacima, a to je ujedno i razdoblje života kada se ulazi u ljubavne veze, gdje je vjerojatno da će ljubavni partner postati primarni objekt privrženosti. Upravo su se stoga dosadašnja istraživanja privrženosti u odrasloj dobi uglavnom usredotočila na ispitivanje privrženosti sa ljubavnim partnerima.

Privrženost u odrasloj dobi ima neke sličnosti sa privrženosti u djetinjstvu koje su vezane uz osjećaj sigurnosti, želju za blizinom i kontaktom sa objektom privrženosti, posebice u

stresnoj situaciji, uznemirenost ili protest kada osobi prijete gubitak toga. No, postoje i razlike između te dvije privrženosti. Weiss (1982, prema Hazan i Shaver, 1994) navodi kako privrženost u djetinjstvu karakterizira asimetričnost, dok se u odrasloj dobi uglavnom radi o reciprocitetu. Razlika postoji i kod primarnog objekta, gdje je kod djeteta to roditelj, dok je pak kod odraslih to intimni partner ili prijatelj. Nadalje, obično privrženost u emocionalnim vezama u odrasloj dobi uključuje integraciju triju bihevioralnih sustava kojih nema svih u dječjoj dobi, a to su: sama privrženost, briga i seksualni odnos. Dakle, privrženost u odrasloj dobi uključuje i želju da se zaštiti, da se pruža udobnost te želju za seksualnim odnosom s partnerom. Gledano iz evolucijske perspektive, funkcija privrženosti u odrasloj dobi jednaka je kao i u dojenačkoj dobi – osigurati dugotrajniju emocionalnu vezu kroz koju se omogućuje preživljavanje i reprodukcija.

Hazan i Shaver (1987) su koristili dječje paradigme privrženosti kao okvir za razumjevanje ljubavnih veza odraslih, te su preveli tipologiju Ainsworthove i suradnika (1978) u termine primjene na odraslim vezama. Tako se sigurno privrženi pojedinci lako zbližavaju s drugima i karakterizira ih povjerenje prema ljudima. Anksiozno privrženi pojedinci se boje da nisu dovoljno voljeni, misle da drugi ne žele biti onoliko bliski koliko bi to oni htjeli i često se žele potpuno poistovjetiti s drugom osobom. Izbjegavajuće privrženi izbjegavaju bliskost, osjećaju nelagodu kada su previše bliski s drugima i ne vjeruju im. Zaključno se može kazati kako se različito privrženi u ljubavnim odnosima razlikuju po tome kako doživljavaju ljubav.

Polazeći od Bowlbyevog teorijskog okvira kojim se objašnjava kako pojedinci internalizirajući svoja iskustva sa skrbnikom stvaraju *radni model o sebi* i *radni model o drugima* tj. integriraju svoja bazična vjerovanja o sebi, drugima i socijalnom svijetu općenito, Bartholomewova (1990) sugerira kako ukoliko ta dva modela odnosno te dvije slike (slika o sebi i slika o drugima) dihotomiziramo kao pozitivne ili negativne, tada možemo razlikovati četiri tipa privrženosti u odrasloj dobi (*slika 1*).

Dimenzija *model o sebi* povezana je sa stupnjem emocionalne zavisnosti o drugima zbog samovrednovanja; pozitivan model o sebi odražava interni osjećaj vrijednosti samog sebe, neovisno o vanjskoj procjeni tj. drugima. S druge strane negativan model o sebi povezan je s anksioznošću zbog prihvatanja i odbijanja pojedinca u bliskim odnosima.

Dimenzija drugih odnosi se na vjerovanja koliko su nam drugi dostupni te koliko podrške će nam pružiti. Tako pozitivan model drugih dovodi do olakšavanja traženja intimnosti i podrške u bliskim vezama, dok negativni model vodi ka izbjegavanju intimnosti (Bartholomew, 1997). Ta dva faktora u podlozi privrženosti mogu se razmatrati pomoću afektivno-bihevioralnih pojmova: *dimenzija anksioznost* i *dimenzija izbjegavanje* ili pak u kognitivnim terminima: *model sebe* i *model drugih* (Crowell, Fraley i Shaver, 1999).

		MODEL O SEBI	
		Pozitivan (niska anksioznost)	Negativan (visoka anksioznost)
MODEL O DRUGIMA	Pozitivan (nisko izbjegavanje)	SIGURNA PRIVRŽENOST Ugoda s intimnošću i autonomijom	ZAOKUPLJENA PRIVRŽENOST Zaokupljenost odnosima
	Negativan (visoko izbjegavanje)	ODBIJAJUĆA PRIVRŽENOST Odbijanje intimnosti Suprotnost ovisnosti	PLAŠLJIVA PRIVRŽENOST Strah od intimnosti Izbjegavanje društva

Slika 1. Dvodimenzionalni model tipova privrženosti u odrasloj dobi (Bartholomew, 1990)

Brennan, Clark i Shaver (1998) su pomoću faktorske analize provedene na velikom uzorku potvrdili postojanje dimenzija izbjegavanja i anksioznosti u podlozi mjere privrženosti, dok su Fraley i Waller (1998) usporedili psihometrijske karakteristike četiri tipa privrženosti i kontinuirane kvantitativne dimenzije latentnih varijabli izbjegavanja i anksioznosti, te su utvrdili kako su dimenzije pouzdanije i valjanije mjere privrženosti od tipova privrženosti.

Emocionalna empatija

Eisenberg i Strayer (1987, prema Raboteg-Šarić, 1995) definiraju empatiju kao emocionalni odgovor koji proizlazi iz emocionalnog stanja i uvjeta druge osobe i koji je sukladan njenoj situaciji ili emocionalnom stanju. Takva čuvstvena reakcija može se javiti na temelju naučene ili zamišljene situacije. Svi istraživači koji se bave empatijom slažu se kako empatija zahtijeva stvaranje veze između sebe i drugog, no istovremeno bez miješanja sebe i drugog (Decety & Hodges, 2006). Empatičkom doživljaju svojstvena je *empatička nevolja* odnosno emocionalna reakcija koja je primjerenija nečijoj tuđoj situaciji negoli vlastitoj (Raboteg-Šarić, 1995).

Mnogi kognitivni procesi također su uključeni u proces empatiziranja, tako da u konačnici i čuvstva i spoznaja djeluju u interakciji. Goldstein i Michaels (1985, prema Koestner, Weinberger i Franz, 1990) navode kako se empatija najbolje može sagledati kao multidimenzionalni konstrukt sa značajnim kognitivnim i afektivnim komponentama. Tako se sada uglavnom prihvaćaju šire definicije koje podrazumijevaju ili izričito navode oba aspekta, pri čemu se više naglašava emocionalna empatija (Raboteg-Šarić, 1995). Smatra se da je ta komponenta upravo ono što je svojstveno empatiji.

Istraživanja su pokazala mogućnost postojanja više mehanizama razvoja empatije. Tako je Aronfreed (1970, prema Raboteg-Šarić, 1995) eksperimentalno dokazao učenje empatije uvjetovanjem u djetinjstvu. Hoffman (1981, prema Raboteg-Šarić, 1995), koji se sustavnije bavio proučavanjem razvoja empatije, smatra kako na motivaciju za pomaganjem utječe i kognitivni i socio-emocionalni razvoj. On govori o razinama razvoja empatije koje ovise o stupnju tog razvoja. No, na svim razinama doživljaj "empatičke nevolje" ima vjerojatno zajedničku čuvstvenu srž, a o samoj spoznaji ovisi kako će osoba doživjeti i nazvati čuvstveno uzbuđenje (Schachter, 1964, prema Raboteg-Šarić, 1995).

Mehrabian i sur (1988, prema Raboteg-Šarić, 1995) napravili su pregled istraživanja koji pokazuje kako se jako empatični ispitanici altruističnije ponašaju, češće se dobrovoljno javljaju da pomognu drugima, procjenjuju važnijima pozitivne društvene vrednote, postižu viši rezultat na mjerama moralnog rasuđivanja, afilijativni su i manje agresivni.

Upitnici kojima se ispituje empatija međusobno se razlikuju po tome u kojoj mjeri ispituju afektivnu ili kognitivnu komponentu. Tako je Mehrabian-Epstein skala relativno afektivno orijentirana, dok je Hoganova skala više usmjerena na kognitivnu komponentu (prema Raboteg-Šarić, 1995).

Studija Matthews i sur. (1981, prema Koestner i sur., 1990) provedena na blizancima pokazala je snažnu genetičku komponentu vezanu uz *empatičku brigu*, a koja se može definirati kao tendencija doživljavanja simpatija i suosjećanja prema drugima. No također postoje brojna istraživanja koja su pokazala povezanost između ranog iskustva u obitelji i *empatičke brige* pojedinca u odrasloj dobi (Sears, Maccoby i Levin, 1957; McClelland i Pilon, 1983; Barnett, Howard, King i Dino, 1980; Rutherford i Mussen, 1968, svi prema Koestner i sur., 1990).

Istraživanje Koestnera i sur. (1990) je pokazalo kako je vrijeme provedeno sa djetetom, posebice briga oca za dijete, najbolji prediktor *empatičke brige* u kasnijem životu. Dobar prediktor predstavlja i tolerancija majke na zavisnost, što vodi većoj interakciji između majke i djeteta, a također odražava i brigu, odgovornost i prihvaćanje djetetovih osjećaja od strane majke. Može se zaključiti kako cjelovita slika roditeljskog ponašanja koje dovodi do dugoročnog razvoja "empatičke brige" nalikuju na autoritativni stil odgoja (Matthews i sur., 1981, prema Koestner i sur., 1990).

Povezanost privrženosti i emocionalne empatije

Privrženost ima jaki utjecaj na cjelokupno područje ljudskih emocija. Teorija privrženosti usmjerena je na emocionalne procese pa se stoga pri ispitivanju povezanosti privrženosti i empatije istraživači usredotočuju upravo na emocionalnu komponentu empatije.

Barnett (1987, prema Koestner i sur., 1990) je pokazao kako su skrbnikova briga, ljubav i razumijevanje povezani s razvojem i kapacitetom za empatiju u djece i adolescenata. Pokazalo se da su takva djeca manje preokupirana svojim potrebama, te da više razumiju potrebe drugih. Pistole (1999, prema Trusty, Ng i Watts, 2005) smatra kako je empatija integralni dio skrbi u odnosu savjetovatelja i klijenta. On smatra, što je u skladu s

teorijom privrženosti, kako ljudi sa sigurnom privrženosti imaju najveći potencijal za emocionalnu empatiju. Zaokupljeni će pak vjerojatno previše biti fokusirani na sebe i negativne emocije općenito, te neće biti previše osjetljivi na druge i njihova će briga biti nekonzistentna. Stoga ih naziva *nekonzistentno empatičnima*. Nadalje, pojedinci s izbjegavajućim stilovima (plašljiva i odbijajuća privrženost) postizat će najniže rezultate na skali empatije. Objašnjenje takvog ishoda daju Rholes, Simpson i Stevens (1998) koji navode kako izbjegavajući pojedinci izbjegavaju emocionalnu zavisnost, a ta ih tendencija izolira od svjesnosti i svojih i tuđih emocionalnih potreba.

No treba napomenuti kako neka istraživanja pokazuju pozitivnu povezanost preokupiranog stila i empatije (Bartholomew & Horowitz, 1991; Dunkle & Friedlander, 1996; Searle & Meare, 1999; svi prema Trusty, Ng i Watts, 2005), što nam ukazuje na to da anksioznost ne mora biti nužno negativno povezana sa emocionalnom empatijom. Neki autori smatraju kako preokupirani mogu biti intenzivnije fokusirani na emocije od sigurno privrženih.

Što se tiče povezanosti dimenzije anksioznosti i emocionalne empatije, te zaokupljenog stila i emocionalne empatije istraživanja su nekonzistentna, dok su konzistentna vezano uz povezanost dimenzije izbjegavanja i emocionalne empatije, pri čemu je viša razina izbjegavanja povezana s nižom razinom emocionalne empatije (Watts i sur., 1995; Wilcoxon i sur., 1989; Wolgien & Coady, 1997; svi prema Trusty, Ng i Watts, 2005). Takve rezultate vezane uz dimenziju anksioznosti neki autori objašnjavaju koristeći se konceptom *povrijeđenog liječitelja* (eng. wounded healer) koji sam ne proizlazi direktno iz teorije privrženosti (Trusty, Ng i Watts, 2005). *Povrijeđeni liječitelj* odnosi se na osobe koja su u ranom razdoblju života doživjele iskustvo nekog oblika zlostavljanja, vlastitog ili njima bliskih osoba, a razvile su potencijal za pomaganje drugima. Često se koristi za one osobe koje pripadaju pomagačkim profesijama (Miller, Wagner, Britton i Gridley, 1998).

Miller i Boldwin (1987, 2000, prema Trusty, Ng i Watts, 2005) smatraju kako uspješni savjetovatelji nisu skloni negiranju ili iskrivljavanju svojih "rana", te kako imaju viši nivo integrirane svjesnosti, tj. integrirali su rane iz svoje prošlosti, dok Cushway (1996, prema Trusty, Ng i Watts, 2005) navodi kako savjetovateljima osobna bol može pomoći da budu empatičniji i osjetljiviji, te da su uspješni savjetovatelji vjerojatno i sami bili kao

djeca brižnici, osiguravali podršku i snagu roditeljima i članovima obitelji u stresnim okolnostima. Takve situacije u kojima djeca preuzimaju ulogu odraslog česte su u obiteljima gdje postoji neki oblik zlostavljanja.

Zlostavljanje (povrijeđenost) u djetinjstvu

Postoje različite vrste zlostavljanja (emocionalno, fizičko, seksualno, zanemarivanje, svjedočenje zlostavljanju u obitelji), no emocionalno zlostavljanje je oblik zlostavljanja koji je najčešće prisutan i kod svih drugih oblika zlostavljanja. Često je teško i neopravdano određivati jasnu granicu između različitih oblika zlostavljanja.

Hart, Germain i Brassard (1987, prema Thompson i Kaplan, 1999) predložili su definiciju prema kojoj emocionalno zlostavljanje čine ponašanja ili propusti u ponašanju koji su psihološki štetni za dijete prema stručnim i društvenim standardima. Emocionalno zlostavljanje ugrožava kognitivni, afektivni i moralni razvoj djeteta.

U mnogim objašnjenjima i zaključcima o posljedicama zlostavljanja i zanemarivanja autori se koriste teorijom privrženosti. Utvrđeno je kako je mnogo veća vjerojatnost da će zlostavljano dijete formirati nesigurnu privrženost sa skrbnikom, te da će njihov odnos biti obilježen emocionalnim odbijanjem, ambivalentnošću, verbalnim napadima, negativnim emocijama i neusklađenom interakcijom, pri čemu postoji mogućnost da dijete prenese takav oblik odnosa i u interakciju sa drugim osobama (Briere, 1996, prema Karlović, 2001). Nekoliko je istraživanja pokazalo da se kod zlostavljane djece češće razvija nesigurna privrženost koja kasnije dovodi do poteškoća u emocionalnom i socijalnom funkcioniranju (Lopez i Heffer, 1998; Styron i Janoff-Bulman, 1997; svi prema Karlović, 2001).

Kod zlostavljanja je česta pojava zamjena uloga u obitelji odnosno tzv. *uroditeljeno dijete* (eng. parentified child). To se događa u obiteljima u kojima su roditelji nesposobni brinuti se o potrebama djeteta, te očekuju da dijete zadovolji njihove potrebe, da brine o mlađoj braći i sestrama, obavlja kućanske poslove itd. Takvo dijete razvija pasivnu i poslušnu ličnost, te djeluje lažno zrelo jer propušta velik i razvojno važan dio djetinjstva (O'Hagan, 1993, prema Karlović, 2001). No, briga starije djece za mlađom može

pozitivno utjecati na razvoj empatije. Tako su Whiting i Whiting (1973; prema Zahn-Waxler i sur, 1982) pokazali kako u nekim kulturama u kojima se starijoj djeci povjerava briga za mlađu djecu, starija djeca pokazuju više altruizma, što se prema autorima javlja stoga što se djeca kroz brigu za mlađe upravo uče altruizmu.

Zeanah i Zeanah (1989, prema Pećnik, 2003) smatraju kako obrasci ranih odnosa i razvoj unutarnjih radnih modela imaju dalekosežnije posljedice od samih specifičnih traumatskih događaja, a ono što oblikuje temelj unutarnjeg radnog modela jest djetetovo subjektivno viđenje iskustva zlostavljanja.

Cilj, problemi i hipoteze istraživanja

Cilj istraživanja

Mnoga dosadašnja istraživanja koja su se bavila povezanošću privrženosti u ljubavnim vezama i emocionalne empatije rađena su na uzorku savjetovatelja i drugih pomagačkih zanimanja. Trusty i sur. (2005) su u svom istraživanju provedenom na uzorku studenata savjetovatelja dobili rezultate neskladne sa teorijom privrženosti vezano uz dimenziju anksioznosti. Zaključuju kako teorija privrženosti u dijelu o povezanosti privrženosti i emocionalne empatije ne vrijedi na uzorku savjetovatelja, no kako ne mogu tvrditi da ne vrijedi za nikoga, odnosno na drugim uzorcima. Dobivene rezultate objašnjavaju pomoću koncepta *povrijeđenog liječitelja*, odnosno mogućnošću da osobe visoko na dimenziji anksioznosti (nesigurna privrženost), a koje su ujedno i visoko empatične (što je povezano sa prosocijalnim ponašanjem i pomaganjem drugima), imaju povijest nekog oblika povrijeđenosti tj. zlostavljanja. Takve osobe formirale su nesigurnu privrženost, ali su zbog specifične situacije u kojoj se nalazi zlostavljana osoba razvile kapacitet za empatiju i pomaganje drugima. Ta hipoteza dosad nije bila empirijski ispitivana. Koncept se uglavnom koristio za osobe u pomagačkim zanimanjima, no sama

logika koncepta kojom se objašnjava povezanost između zlostavljanja, privrženosti i empatije šire je primjenjiva.

Stoga je cilj ovog istraživanja istražiti povezanost između privrženosti u ljubavnim odnosima i emocionalne empatije na uzorku studenata nepomagačkog zanimanja, čime bismo provjerili teoriju privrženosti na takvom uzorku, te također ispitali ulogu povrijeđenosti odnosno zlostavljanja u djetinjstvu.

Problemi:

1. Ispitati povezanost dimenzija privrženosti ljubavnom partneru (dimenzije anksioznost i dimenzije izbjegavanja) i emocionalne empatije kod studenata nepomagačkog zanimanja.
2. Ispitati koncept *povrijeđenog liječitelja* tj. objašnjenje povezanosti dimenzije anksioznosti i emocionalnu empatiju pomoću povrijeđenosti u djetinjstvu.

Hipoteze:

1. Na osnovu rezultata dosadašnjih istraživanja (Bartholomew & Horowitz, 1991; Dunkle & Friedlander, 1996; Searle & Meare, 1999; svi prema Trusty, Ng i Watts, 2005) očekujemo da će i na uzorku studenata nepomagačkog zanimanja dimenzija izbjegavanja biti negativno povezana sa emocionalnom empatijom, dok dimenzija anksioznosti neće biti povezana s empatijom.
2. Očekujemo da će se potvrditi koncept *povrijeđenog liječitelja* odnosno da će anksiozno privrženi studenti, koji imaju više iskustva povrijeđenosti u djetinjstvu, biti empatičniji od anksiozno privrženih studenata sa manje iskustva povrijeđenosti u djetinjstvu.

Metodologija

Mjerni instrumenti i varijable

U istraživanju je primijenjena skraćena verzija Brennanovog Inventara iskustva u bliskim vezama (IIBV, eng. Experiences in Close Relationship Inventory; Brennan i sur., 1998, prema Kamenov i Jelić, 2003) koji se koristi za ispitivanje privrženosti u ljubavnim vezama odraslih. Originalnu skalu skratile su Kamenov i Jelić (2003). Skraćena verzija sastoji se, kao i originalna, od dvije skale: *skale izbjegavanja* i *skale anksioznosti*, kojima se utvrđuju dvije dimenzije privrženosti: dimenzija izbjegavanja i dimenzija anksioznosti, a kombinacijom rezultata na dvije dimenzije moguće je dobiti četiri tipa privrženosti: sigurnu, odbijajuću, zaokupljenu i plašljivu privrženost. Radi se o skalama samoprocjene sa ukupno 18 čestica (9 čestica za svaku skalu). Skalu izbjegavanja čine čestice označene neparnim brojem, a skalu anksioznost čestice označene parnim brojem.

Istraživanjem Kamenov i Jelić (2003) utvrđeno je kako skraćena verzija ima zadovoljavajuću konstruktnu valjanost, te kako ona u potpunosti replicira dvofaktorsku strukturu originalne skale, što znači da se njome mjeri isti konstrukt kao i originalnom skalom. Pouzdanosti pojedinih dimenzija skraćene skale izračunate Cronbachovim alfa koeficijentom iznosile su .82 za dimenziju anksioznosti i .86 za dimenziju izbjegavanja, pa možemo zaključiti kako su one zadovoljavajuće te kako nova skala nije puno izgubila na svojoj pouzdanosti (Kamenov i Jelić, 2003). U ovom istraživanju, gdje je korištena skraćena verzija, pouzdanost izračunata Cronbachovim alfa za dimenziju anksioznosti iznosi .80, a za dimenziju izbjegavanja .84, što je zadovoljavajuće.

Zadatak ispitanika bio je da za svaku česticu izraze stupanj slaganja s navedenom tvrdnjom na skali od 1 do 7 (1- uopće se ne slažem, 4- niti se slažem niti se ne slažem, 7- u potpunosti se slažem). Rezultati su formirani zbrajanjem procjena za odgovarajuće čestice pojedinih dimenzija. Mogući raspon rezultata iznosi od 9 do 63 kod svake skale, gdje niži rezultat ukazuje na niže izraženu pojedinu dimenziju privrženosti kod ispitanika.

Korištena je i *Skala za mjerenje emocionalne empatije* (eng. izvorno Emotional Empathic Tendency Scale -EETS) Mehrabiana i Epsteina (1972, prema Raboteg-Šarić,

1995) koja predstavlja najčešće korišteni instrument za mjerenje individualnih razlika u sposobnosti empatiziranja. Instrument se sastoji od 33 čestice u obliku tvrdnji, od kojih je 16 “pozitivno usmjereno”, a 17 “negativno usmjereno”. Za razliku od originalnog oblika skale koji predviđa 9 mogućih odgovora, jednostavniji oblik, koji je korišten u ovom istraživanju, predviđa 3 moguća odgovora (nikako se ne slažem, djelomično se slažem, potpuno se slažem). Ispitanik može postići maksimalan broj bodova (33) ukoliko na sve “pozitivno usmjerene čestice” odgovori pozitivno, a na sve “negativno usmjerene čestice” odgovori negativno. Ukoliko je situacija obrnuta, ispitanik postiže minimalan broj bodova (-33).

Konačan rezultat predstavlja algebarsku sumu bodova dobivenih na “pozitivno”, tj. “negativno usmjerenim” tvrdnjama, pri čemu veći rezultat predstavlja višu emocionalnu empatiju.

Prema Bryantu (1987) jednostavniji se oblik češće koristi kod primjene na djeci i adolescentima, a rjeđe na odraslima. Korišten je u nekim ranijim istraživanjima provedenim na odraslim osobama u našoj zemlji (Pešić, 1989, Franić, 2006). Pošto se žene i muškarci značajno razlikuju u rezultatima koje postižu na EETS, postoje odvojeni standardi za originalni oblik. Standardi za jednostavniji oblik skale nisu dostupni, no arbitrarno ih možemo odrediti tako da postignuće do 10 bodova upućuje na slabije razvijenu empatiju, od 10 – 20 bodova na srednje razvijenu empatiju, a preko 20 na bolje razvijenu empatiju (Pešić, 1989).

Autori (Mehrabian i Epstein, 1972, prema Franić, 2006), vezano uz faktorsku strukturu, navode 7 subskala sadržanih u EETS, koje obuhvaćaju različite aspekte emocionalne empatije. Korelacije između subskala koje autori navode su sve značajne i uglavnom veće od .30. Faktorska analiza koju je Franić (2006) provela na skraćenoj verziji skale u Hrvatskoj pokazala je kako rezultate nije moguće psihološki interpretirati u smislu formiranja zasebnih rezultata, čime je opravdano korištenje jednog rezultata pri obradi podataka. Pouzdanost skale izračunata Cronbachovim alfa koeficijentom iznosila je .79, dok autori skale navode split-half koeficijent pouzdanosti za originalnu skalu od .84, što nije velika razlika. Pouzdanost izračunata Cronbachovim alfa koeficijentom u ovom istraživanju iznosi .70, što je nešto manji koeficijent, no još uvijek zadovoljavajući.

Korišten je i *Upitnik o zlostavljanju u djetinjstvu* (Karlović, 2001) kojim se mjeri emocionalno, fizičko, seksualno zlostavljanje, zanemarivanje, te svjedočenje zlostavljanju u obitelji, a nastao je izmjenama i dopunama Sveobuhvatne skale zlostavljanja u djetinjstvu za odrasle (eng. Comprehensive Child Maltreatment Scales for Adults, Higgins i McCabe, 2000, prema Karlović, 2001). Upitnik se sastoji od niza pitanja koja opisuju određena ponašanja karakteristična za pojedine oblike zlostavljanja. Zadatak ispitanika jest da uz svako ponašanje odredi čestinu (nikad, ponekad, često) kojom su se, zasebno otac, zasebno majka te zasebno drugi odrasli (skrbnici, očuh, maćeha itd.), ponašali prema njemu te prema drugima u obitelji. Dakle, upitnik zasebno obuhvaća ponašanje oca, majke i drugih odraslih, te zasebno zlostavljanje ispitanika i drugih u obitelji tj. svjedočenje zlostavljanju.

Rezultat je moguće odrediti posebno za svaku skalu, kombinacijama skala ili pak kao ukupni rezultat. Za ovo istraživanje korišten je kompozit od emocionalnog, fizičkog zlostavljanja, zanemarivanja i svjedočenja zlostavljanju. Seksualno zlostavljanje je izbačeno stoga što se u istraživanju (Karlović, 2001) pokazalo kako uključivanje seksualnog zlostavljanja ne mijenja značajno metrijske karakteristike ukupnog rezultata u pozitivnom smjeru ili ih čak i snižava, da čestice emocionalnog zlostavljanja imaju najveću diskriminativnu valjanost, dok čestice seksualnog zlostavljanja imaju nisku diskriminativnu valjanost. Faktorska analiza je nadalje pokazala postojanje istaknutog generalnog faktora te je time opravdano računanje ukupnog rezultata. Karlović (2001) navodi kako zbog toga generalno možemo govoriti i o "lošem postupanju s djecom" koje ovaj upitnik ispituje. Usto se izbacivanjem seksualnog zlostavljanja, zbog osjetljivosti teme, smanjuje vjerojatnost odbijanja sudjelovanja u istraživanju, a u konačnici za temu ovog istraživanja ono što nas zanima jest zlostavljanje općenito tj. povrijeđenost ili "loše postupanje sa djecom", a ne pojedini oblici zlostavljanja. Pouzdanost tako formiranog rezultata izračunata Cronbachovim alfa koeficijentom iznosila je .89. U ovom istraživanju pouzdanost izračunata također Cronbachovim alfa koeficijentom, nešto je veća i iznosi .95.

Od ispitanika se u upiti traži da se prisjete iskustva do svoje 14te godine što je dob do koje se u Hrvatskoj osoba smatra djetetom.

Mogući raspon rezultata proteže se od 86 do 258, gdje viši rezultat ukazuje na lošije postupanje sa djetetom.

Od demografskih podataka traženi su samo dob i spol ispitanika.

Upitnici su bili sklopljeni u svezak pri čemu je rotiran raspored *Upitnika privrženosti prema ljubavnim partnerima* i *Skale za mjerenje emocionalne empatije* (kod polovice ispitanika prvi upitnik u svesku bio je jedan, a kod druge polovice drugi), dok se *Upitnik o zlostavljanju u djetinjstvu* uvijek nalazio na kraju zbog osjetljivosti teme te pretpostavke da će u većoj mjeri utjecati na odgovoravanje na čestice iz prva dva upitnika.

Postupak i sudionici istraživanja

Provedbu istraživanja odobrilo je Etičko povjerenstvo Odsjeka za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Ispitivanje je bilo provedeno grupno na uzorku studenata treće i četvrte godine Kineziološkog fakulteta u Zagrebu. Odabrani su studenti viših godina jer se željelo obuhvatiti starije studente kod kojih je vjerojatnije da jesu ili da su bili u nekoj ozbiljnijoj ljubavnoj vezi.

Prije početka ipitanicima je data kratka usmena uputa kojom je objašnjena svrha ispitivanja te se naglasila anonimnost podataka, a na prvoj stranici nalazila se i kratka pismena uputa sličnog sadržaja. Ispitanicima je data mogućnost da kratko prođu kroz upitnik te odluče da li žele sudjelovati.

Svi su ispitanici pristali na sudjelovanje te se uzorak sastojao od 204 ispitanika, od kojih rezultati jednog ispitanika zbog nevaljanosti nisu uzeti u daljnju obradu pa je u konačnosti bilo 203 ispitanika (134 studenata i 69 studentica). Provedba je trajala približno 20 minuta. Prosječna dob ispitanika iznosi 22 godine. Nije se pokazala statistički značajna razlika s obzirom na spol (studentice: $M = 22,49$; $SD = 1,52$; studenti: $M = 22,21$; $SD = 1,51$).

Na kraju, kada su ispitanici završili sa ispunjavanjem upitnika, zbog osjetljivosti teme, data im je kontakt adresa Centra za psihološku pomoć na koju su se mogli javiti ukoliko su smatrali da im je potreban takav oblik pomoći.

Rezultati i rasprava

Statistička obrada prikupljenih podataka provedena je pomoću statističkog programa SPSS 12.0 for Windows.

Deskriptivna statistika varijabli

Tablica 1

Deskripcija rezultata na dimenzijama izbjegavanja i anksioznosti, emocionalne empatije te povrijeđenosti za cijeli uzorak i subuzorke studentica i studenata

	M (SD)		
	Ž	M	Svi
Izbjegavanje	22,10 (10,62)	24,03 (9,63)	23,37 (10,01)
Anksioznost	25,43 (9,31)	24,91 (8,91)	25,09 (9,03)
Emocionalna empatija	10,72 (5,24)	6,09 (5,99)	7,67 (6,14)
Povrijeđenost	100,75 (13,58)	102,43 (11,66)	101,86 (14,29)

Iz *Tablice 1* možemo vidjeti kako prosječna emocionalna empatija studenata Kineziološkog fakulteta iznosi $M=7,67$, što prema arbitrarno određenim standardima za skraćenu verziju skale predstavlja slabije razvijenu emocionalnu empatiju. Ukoliko usporedimo rezultate između studentica i studenata, tada vidimo da je emocionalna empatija jedina varijabla u kojoj postoji statistički značajna razlika s obzirom na spol ($t= -5,443$; $df=201$; $p<.001$), što je u skladu sa rezultatima dosadašnjih istraživanja, gdje žene u prosjeku postižu viši rezultat na mjerama empatije (Koestner i sur., 1990; Raboteg-Šarić, 1995; Trusty, Ng i Watts, 2005). Tako Rushton (1988, prema Raboteg-Šarić, 1995) zaključuje kako spolne

razlike u empatiji stvarno postoje, a upitnici ih najbolje otkrivaju jer su to najosjetljivije i najpouzdanije mjere empatije.

Kada se rezultati za studentice i studente gledaju zasebno tada studentice karakterizira stupanj srednje razvijene empatije, odnosno u ukupnom uzorku rezultati muških ispitanika snizuju prosječnu vrijednost zajedničkog rezultata.

Rezultat koji nije očekivan jest nepostojanje spolne razlike u dimenzijama anksioznosti i izbjegavanja, gdje se zbog razlika u spolnim ulogama stečenim u procesu socijalizacije očekuje viši rezultat na dimenziji anksioznosti kod studentica, a viši rezultat na skali izbjegavanja kod studenata. Djevojčice su socijalizirane da vrednuju emocionalnu bliskost i zavisnost, a dječaci da vrednuju samostalnost (Rholes, Simpson i Stevens, 1998). Istraživanje Feeneyeve (1998) je pokazalo značajnu povezanost privrženosti i spola, gdje su muškarci bili više izbjegavajuće privrženi, a žene više preokupirane i plašljive. Takve spolne razlike u preokupiranom i izbjegavajućem stilu su konzistentne sa onima koje navode Bartholomeowa i Horowitz (1991, prema Feeney, 1998). No, u mnogim istraživanjima takve spolne razlike u privrženosti nisu nađene (Kirton, 2000; Forbes i Adam-Curtis, 1999), a razlike koje jesu nađene uglavnom se odnose na razlike u privrženosti pojedinca prema roditelju različitog spola, prema čemu su i muškarci i žene „bliskiji“ majkama (npr. Forbes i Adam-Curtis, 1999).

U našem istraživanju također se nije pokazala značajna razlika u privrženosti između studenata i studentica što je u skladu s rezultatima tih istraživanja.

Povezanost dimenzija privrženosti, emocionalne empatije i povrijeđenosti u djetinjstvu

Da bismo odgovorili na prvi problem koji se odnosi na utvrđivanje povezanosti između pojedinih dimenzija privrženosti (dimenzija anksioznosti i dimenzija izbjegavanja) i emocionalne empatije, izračunali smo *Pearsonove koeficijente korelacije (Tablica 2)*.

Prethodno je testiran normalitet distribucija pojedinih varijabli pomoću *One-Sample Kolmogorov-Smirnov testa* koji je pokazao kako dimenzije anksioznosti i emocionalna empatija ne odstupaju značajno od normaliteta, dok dimenzija izbjegavanje odstupa, ali u manjoj mjeri ($z = 1,371, p < ,05$). Skala zlostavljanja, pošto se radi o rijetkoj pojavi, očekivano

značajno odstupa te daje oblik pozitivne asimetrije ($z = 2,064, p < ,001$).

Tablica 2

Interkorelacije varijabli izbjegavanja, anksioznosti, emocionalne empatije i povrijeđenosti

	Anksioznost	Emocionalna empatija	Povrijeđenost
Izbjegavanje	,245*	-,339*	,237*
Anksioznost		,056	,035
Emocionalna empatija			-,075

* $p < .001$

Korelacija između dimenzije izbjegavanja i mjere emocionalne empatije pokazala se statistički značajnom i negativnog smjera ($r = -,339, p < ,001$).

Takav rezultat u skladu je s hipotezom i prethodnim istraživanjima (Bartholomew & Horowitz, 1991; Dunkle & Friedlander, 1996; Searle & Meare, 1999, svi prema Trusty, Ng i Watts, 2005), koja su pokazala kako je viši rezultat na dimenziji izbjegavanja povezan sa slabijim rezultatom na mjeri emocionalne empatije.

Osobe sa odbijajućim stilom privrženosti karakterizira tendencija izbjegavanja rasprava ili izbjegavanja razmatranja snažnih emocija, kao što su npr. strah, bijes, razočaranje, bol i usamljenost, pa je malo vjerojatno da će se uživljavati u tuđe emocionalno stanje, kada izbjegavaju uživjeti se čak i u vlastito. To je jedan obrazac koji su naučili kako bi se što bolje u datom trenutku prilagodili situaciji u kojoj su se nalazili u djetinjstvu. Izbjegavajuće se pojedince uglavnom opisuje (sa strane njihovih prijatelja i sa njihove vlastite) kao introverte, hladne i emocionalno neekspresivne osobe (Bartholomew i Horowitz, 1991, prema Fraley, Davis i Shaver, 1998).

Čini se da je izbjegavanje rezultat eksplicitnog pokušaja da se sakrije izražavanje uznemirenosti vezane uz privrženost. Takve osobe zapravo su obrambeno motivirane izbjegavati emocije vezane uz privrženost, što s vremenom postaje kognitivna struktura koja

utječe na strukturiranje sjećanja, brigu i ponašanje prema drugima. Smatra se da upravo takve obrambene strukture karakteriziraju izbjegavajuće privržene osobe (Fraley, Davis i Shaver, 1998).

Korelacija između dimenzije anksioznosti i mjere emocionalne empatije nije se pokazala statistički značajnom ($r = ,056$) što nije u skladu sa teorijom privrženosti, ali je u skladu sa hipotezom ovog istraživanja i sa prethodnim istraživanjima koja su pokazala takav odnos (Bartholomew & Horowitz, 1991; Dunkle & Friedlander, 1996; Searle & Meare, 1999, sve prema Trusty, Ng i Watts, 2005).

Prema teoriji privrženosti dimenzija anksioznosti kao sastavni dio nesigurne privrženosti trebala bi biti negativno povezana sa empatijom, jer su takve osobe pretjerano zabrinute i preokupirane vlastitim problemima, pretjerano fokusirane na sebe i negativne probleme. Batson (1981, prema Raboteg-Šarić, 1995) govori o *osobnoj nelagodi* (eng. personal distress), egoističnoj reakciji do koje može doći ukoliko se javi averzivno stanje, čime ne dolazi do javljanja empatičkog odgovora. Osobi nije primarno smanjiti neugodu druge osobe, već vlastitu neugodu, što može dovesti i do izbjegavanja takvih situacija. Mikulincer i Florian (1998) navode kako su sigurno privrženi više tolerantni na stresne događaje od preokupiranih, tako da kod njih ne dolazi do preplavlivanja negativnim osjećajima. No kao što smo rekli u uvodu, što se tiče povezanosti dimenzije anksioznosti i emocionalne empatije, te preokupiranog stila i emocionalne empatije istraživanja su nekonzistentna. Tako neka pokazuju pozitivnu povezanost preokupiranog stila i empatije (Bartholomew & Horowitz, 1991; Dunkle & Friedlander, 1996; Searle & Meare, 1999, svi prema Trusty, Ng i Watts, 2005), što je bilo i polazište za našu hipotezu, a ukazuje nam na to da anksioznost ne mora biti nužno negativno povezana s emocionalnom empatijom.

Autori smatraju kako preokupirani mogu biti intenzivnije fokusirani na emocije od sigurno privrženih, kako svoje tako i tuđe, pa im se time lako staviti u položaj druge osobe. Dakle, nije nužno da je anksiozna privrženost negativno povezana s emocionalnom empatijom, što je pokazalo i ovo istraživanje.

Takve rezultate vezane uz dimenziju anksioznosti neki autori objašnjavaju koristeći se konceptom *povrijeđenog liječitelja*.

Koncept *povrijeđenog liječitelja* uglavnom se koristio za ljude u pomagačkim zanimanjima, a objašnjava kako povrijeđenost u djetinjstvu može usprkos stvaranja anksiozne privrženosti

dovesti do intrinzičnog pomaganja drugima. Sastavni dio takvog pomaganja je i *empatička briga*. Cushway (1996, prema Trusty, Ng i Watts, 2005) navodi kako savjetovateljima osobna bol može pomoći da budu empatičniji i osjetljiviji, te da su uspješni savjetovatelji vjerojatno i sami bili kao djeca brižnici, osiguravali podršku i snagu roditeljima i članovima obitelji u stresnim okolnostima.

Mander (2004) zaključuje kako je želja da se pomaže ukorijenjena u samom iskustvu patnje.

Da bismo odgovorili na drugi postavljeni problem, odnosno ispitati koncept *povrijeđenog liječitelja* proveli smo hijerarhijsku regresijsku analizu. U prvom koraku u regresijsku jednadžbu smo unijeli dva prediktora: dimenziju anksioznosti i povrijeđenost u djetinjstvu, te smo gledali koliki je dio varijance kriterija emocionalne empatije statistički značajno objašnjen pomoću ta dva prediktora. U drugom koraku uz prva dva prediktora dodali smo još i treći; interakciju dimenzije anksioznosti i povrijeđenosti u djetinjstvu čime smo ispitivali interakciju te dvije varijable u odnosu na emocionalnu empatiju. Provjerili smo postoji li značajna promjena u koeficijentu multiple determinacije (R^2).

Tablica 3

Rezultati hijerarhijske regresijske analize emocionalne empatije s dimenzijom anksioznosti i povrijeđenosti u djetinjstvu kao prediktorima

kriterij	prediktori	β	t	znač. (p)
emocionalna empatija	anksioznost	,059	,834	,405
	povrijeđenost	-,077	-1,099	,273
model I	$R^2 = ,009$; $F = ,920$ ($p > 0.05$)			
emocionalna empatija	anksioznost	,051	,715	,475
	povrijeđenost	-,049	-,650	,516
	interakcija anks. i povrijeđenosti	,085	1,139	,256
model II	$R^2 = ,016$; $F = 1,046$ ($p > 0.05$)		delta $R^2 = ,006$; $F = 1,297$ ($p > 0.05$)	

Iz Tablice 3 vidimo kako regresijskom analizom nismo dobili niti značajnost prediktora anksioznosti, niti prediktora povrijeđenosti u djetinjstvu. Interakcija ta dva prediktora također nije doprinjela značajnom objašnjenju varijance kriterija emocionalne empatije, čime možemo zaključiti kako u ovom istraživanju nismo dobili potvrdu koncepta *povrijeđenog liječitelja*.

Iz korelacijske matrice (*Tablica 2*) nadalje vidimo kako su korelacije između skale anksioznosti i emocionalne empatije, te korelacija između skale zlostavljanja i emocionalne empatije obje iznimno niskih vrijednosti i statistički neznačajne. Moguće je da je za statističku neznačajnost korelacija sa skalom zlostavljanja odgovorno odstupanje distribucije skale zlostavljanja od normalne distribucije, čime je dobivena korelacija svakako podcijenjena. Kao što je navedeno u uvodu smatra se da je mnogo veća vjerojatnost da će zlostavljano dijete formirati nesigurnu privrženost sa skrbnikom, te da će njihov odnos biti obilježen emocionalnim odbijanjem, ambivalentnošću, verbalnim napadima, negativnim emocijama i neusklađenom interakcijom pri čemu postoji mogućnost da dijete prenese takav oblik odnosa i u interakciju sa drugim osobama (Briere, 1996, prema Karlović, 2001).

Nekoliko je istraživanja pokazalo da se kod zlostavljane djece češće razvija nesigurna privrženost koja kasnije dovodi do poteškoća u emocionalnom i socijalnom funkcioniranju (Lopez i Heffer, 1998; Styron i Jonoff-Bulman, 1997; svi prema Karlović, 2001). U ovom istraživanju korelacija između dimenzije anksioznosti i zlostavljanja pokazala se statistički neznačajnom, što nije u skladu sa podacima iz literature. No treba navesti kako se povezanost sa dimenzijom izbjegavanja pokazala značajnom ($r=,237$, $p<,001$), što znači da povrijeđeni tj. zlostavljani ispitanici češće formiraju odbijajući tip privrženosti, što djelomično jest u skladu sa literaturom. Generalno, istraživanja koja su se bavila posljedicama zlostavljanja djece pokazala su da iako takva djece tipično imaju socioemocionalne probleme u mnogim područjima, ne postoji konzistentni obrazac ponašanja koji bi bio karakterističan za njih (Van Hasselt, Morrison, Bellack i Hersen, 1988). Dakle, prema literaturi zlostavljana djeca razvijaju nesigurnu privrženost, kako izbjegavajuću tako i anksioznu, bez specifičnog profila koji bi favorizirao samo jednu od dimenzija.

Dobivena je značajna korelacija između skale izbjegavanja i skale anksioznosti ($r = .245$; $p .001$). Bowlby (1973, prema Crowell, Fraley, Shaver, 1999) navodi kako su logički te varijable nezavisne, no u praksi je stanje drugačije, te postoji sklonost njihovu miješanju. Tako su i Kamenov i Jelić (2003) u svom istraživanju dobile nisku pozitivnu povezanost tih dviju dimenzija.

Rezultate ovog istraživanja, u kojem je dobivena samo pozitivna povezanost između povrijeđenosti i izbjegavanja, ali ne i povrijeđenosti i anksioznosti, možda je moguće objasniti karakteristikama uzorka. Naime, radi se o studiju koji karakterizira sportski način života:

disciplina, upornost, fizička ali i psihička snaga, pa su osobne negativne emocije, posebice one vezane uz zlostavljanje često potisnute. To je ujedno i karakteristika izbjegavajuće privrženih pojedinaca. Kada pogledamo aritmetičke sredine dviju dimenzija tada vidimo da je uzorak u prosjeku više anksiozan nego izbjegavajući ($t = -2,09$; $df = 202$; $p < .05$), no vidimo kako su ispitanici sa većim iskustvom povrijeđenosti skloniji izbjegavanju što nam ukazuje na karakterističan obrazac nošenja sa emocionalno težim događajima, kao što su to različiti oblici zlostavljanja, kod studenata Kineziološkog fakulteta. Zanimljivo bi bilo vidjeti kakva je povezanost između povrijeđenosti i dimenzija privrženosti kod različitih zanimanja.

Hopper (1998) u svojem istraživanju navodi kako zlostavljani nisu manje emocionalno svjesni ili ekspresivni, a ni manje empatični od uzorka nezlostavljanih. Takav nalaz u skladu je s rezultatima ovog istraživanja, u kojem nema povezanosti između zlostavljanja i emocionalne empatije.

Na temelju dobivenih rezultata možemo zaključiti kako koncept *povrijeđenog liječitelja* ne možemo primijeniti na ovaj uzorak. Trebalo bi ispitati valjanost takvog objašnjenja na nekom drugom uzorku, posebice na uzorku pomagačkih zanimanja (savjetovatelji, psiholozi, psihijatri, defektolozi itd.), na koje se koncept u izvornom obliku i odnosi.

Zaključak

- 1a. Dimenzija izbjegavanja negativno je povezana s emocionalnom empatijom, što znači da su pojedinci koji postižu viši rezultat na dimenziji izbjegavanja manje empatični. Takvi rezultati u skladu su s polaznom hipotezom.
- 1b. Povezanost između dimenzije anksioznosti i emocionalne empatije nije se pokazala statistički značajnom, što je također u skladu s polaznom hipotezom. Na temelju takvih rezultata možemo zaključiti kako objašnjenje teorije privrženosti vezano uz taj odnos ne vrijedi u ispitanom uzorku ispitanika nepomagačkog zanimanja.
2. Objašnjenje pomoću koncepta *povrijeđenog liječitelja* kojim se objašnjava povezanost anksiozne dimenzije privrženosti, povrijeđenosti u djetinjstvu i emocionalne empatije, nije se pokazalo točnim za ovaj uzorak. Dakle, osobe koje su anksiozne u ljubavnim vezama, a visoko emocionalno empatične, nisu ujedno u većoj mjeri bile povrijeđene u djetinjstvu.

Literatura

- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the Strange Situation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum
- Bartholomew, K. (1997). Adult attachment processes: Individual and couple perspectives. *British Journal of Medical Psychology*, 70, 249-263.
- Bartholomew, K. (1990). Avoidance of intimacy: An attachment perspective. *Journal of Social and Personal Relationships*, 7, 147-178.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss*. 1, Attachment. New York: Basic Books.
- Brennan, K.A., Clark, C.L., & Shaver, P.R. (1998). Self-report measures of adult attachment: An Integrative overview. U J.A. Simpson & W.S. Rholes (Eds.), *Attachment Theory and Close Relationships* (46-76). New York: Guilford.
- Bryant, B.K. (1987). The interpersonal context of success: Differing empathy in children and adults. U N. Eisenberg, J. Strayer (Eds), *Empathy and its development* (361-373). New York: Cambridge University Press.
- Collins, N. L., & Read, S. J. (1990). Adult attachment, working models, and relationship quality in dating couples, *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 4, 644-663.
- Crowell, A. J., Fraley, C. R., & Shaver, R. F. (1999). Measurement of Individual Differences in Adolescent and Adult Attachment. U J. Cassidy & P.R. Shaver, *Handbook of Attachment, Theory, Research, and Clinical Applications* (434-465). The Guilford Press, New York, London.
- Decety, J., & Hodges, S.D. (2006). The Social Neuroscience of Empathy. U P.A.M. Van Lang & L. Erlbaum, *Bridging Social Psychology: Benefits of Transdisciplinary Approaches* (103-110), Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah, New Jersey, London.
- Diehl, M., Elnick, A.B., Bourbeau, L.S., Labouvie-Vief, G. (1998). Adult Attachment Styles: Their Relations to Family Context and Personality. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 74, No. 6, 1656-1669.
- Feeney, J.A. (1998). Adult Attachment and Relationship-Centered Anxiety: Responses to

- Physical and Emotional Distancing. U J.A. Simpson & W.S. Rholes (Eds.), *Attachment Theory and Close Relationships* (189-218). New York: Guilford.
- Forbes, G.B., & Adam-Curtis, L.E. (1999). Gender role Typing and attachment to parents and peers, *Journal of Social Psychology*, 140 (2), 258-260
- Fraley, R.C., Davis, K.E., & Shaver, P.R. (1998). Dismissing-Avoidance and the Defensive Organization of Emotion, Cognition, and Behavior. U J.A. Simpson & W.S. Rholes (Eds.), *Attachment Theory and Close Relationships* (249-279). New York: Guilford.
- Fraley, R.C. & Waller, N.G. (1998). Adult attachment patterns: A test of the typological model. U J.A. Simpson & W.S. Rholes (Eds.), *Attachment Theory and Close Relationships* (77-114). New York: Guilford.
- Franić, S. (2006). *Ispitivanje razlika u empatiji obzirom na redoslijed rođenja i spol*. Diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog Fakulteta u Zagrebu.
- Hazan, C., & Shaver, P.R. (1994). Attachment as an Organizational Framework for Research on Close Relationship, *Psychological Inquiry*, 5 (1), 1-22.
- Hazan, C., & Shaver, P.R. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 511-524.
- Hopper, J.W. (1998). Child abuse and masculine gender socialization: A study of emotional incompetencies associated with perpetration. *Dissertation Abstracts International: Section B: The Science and Engineering*. 58 (12-B), 6868
- Kamenov, Ž. i Jelić, M. (2003). Validacija instrumenta za mjerenje privrženosti u različitim vrstama bliskih odnosa: Modifikacija Brennanovog inventara iskustva u bliskim vezama, *Suvremena psihologija*, 6 (1), 73-91.
- Karlović, A. (2001). *Validacija upitnika o zlostavljanju u djetinjstvu*. Diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog Fakulteta u Zagrebu.
- Kirton, M.J. (2000). Transitional factors influencing the academic persistence of first-semester undergraduate freshmen. *Dissertation Abstracts International: Section A: Humanities and Social Sciences*, 61 (2-A), 522.
- Koestner, R., Weinberger, J., & Franz, C. (1990). The Family Origins of Empathic Concern: A 26- Year Longitudinal Study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 4, 709-717.

- Lynne Cooper, M., Shaver, P.R., & Collins, N.L. (1998). Attachment Styles, Emotion Regulation, and Adjustment in Adolescence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 5, 1380-1397.
- Mander, G. (2004). *The selection of candidates for training in psychotherapy and counselling*. Psychodynamic Practice, Brunner Routledge
- Mikulincer, M., & Florian, V. (1998). The Relationship Between Adult Attachment Styles and Emotional and Cognitive Reactions to Stressful Events, U J.A. Simpson & W.S. Rholes (Eds.), *Attachment Theory and Close Relationships* (142-165). New York: Guilford.
- Miller, G.A., Wagner, A., Britton, T.P., & Gridley, B.E. (1998). A framework for understanding the wounding of healers. *Counseling and Values*, 42 (2), 124-132.
- Pećnik, N. (2003). *Međugeneracijski prijenos zlostavljanja djece*. Naklada Slap, Zagreb.
- Pešić, K. (1989). *Ispitivanje empatije kod zanimanja različitog stupnja altruističnosti*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Raboteg-Šarić, Z. (1995). *Psihologija altruizma*. Zagreb: Alinea
- Rholes, W.S., Simpson, J.A., & Stevens, J.G. (1998). Attachment orientations, Social Support, and Conflict Resolution in Close Relationships. U J.A. Simpson & W.S. Rholes (Eds.), *Attachment Theory and Close Relationships* (166-188). New York: Guilford.
- Thompson, A.E. & Kaplan, C.A. (1999). Emotionally abused children presenting to child psychiatry clinics. *Child Abuse & Neglect*, 23, 191-196.
- Trusty, J., Ng, K.M., & Watts, E. (2005). Model of Effects of Adult Attachment on Emotional Empathy of Counseling Students. *Journal of Counseling & Development*, 83, 66-77.
- Van Hasselt, V.B., Morrison, R.L., Bellack, A.S., & Hersen, M. (1988). *Handbook of Family Violence*. Plenum Press, New York.
- Vaughn, E.B., & Bost, K.K. (1999). Attachment and Temperament: Redundant, Independent, or Interacting Influences on Interpersonal Adaptation and Personality Development? U J. Cassidy & P.R. Shaver, *Handbook of Attachment, Theory, Research, and Clinical Applications* (198-225). The Guilford Press, New York,

London.

Zahn-Waxler, C., Iannotti, R., & Chapman, M. (1982). Peers and Prosocial Development.

U K.H. Rubin, H.S. Ross (Eds.), *Peer relationships and social skills in childhood*
(133-162). New York: Springer- Verlag.